

Psühholoogilisest teenindamisest Eesti Kaitseväes

Merle Parmak, MSc

Ootame kaitseväelastelt, et nad oleksid valmis teenistuskohuseid täites andma enda elu.

Selle valmisoleku eest tuleb neile tagada parim väljaõpe ja igakülgne abi ja toetus.

*– Lt Col Lindsay Wilson –
Briti kaitseatašee Leedus ja Lätis,
Balti Militaarpsühholoogide Konverentsil,
Riias 24.05.07*

Sissejuhatus

Sõjaväe funktsioonid muutuvad koos ühiskonna arengu ja sõja tähenduse muutumisega. Piiritletud lahinguväljadelt on 21 saj alguse sõjalised operatsioonid ja konfliktid liikunud keskkonda, mida iseloomustab kompleksus ja kaos, kiired muutused ja ootamatud ohud. Kirjanduses nimetatakse seda "4th Generation Warfare"; „War in the Context”; „ War amongst the people”. Operatsioonide keskkond ei ole selgesti piiritletud, vaenlane ei ole ühemõtteliselt määratletud. Muutunud on sotsiaalne foon, tehnika, inimene... Missioonide eesmärk indiviidi tasandil on raskesti defineeritav ning tegevus võib tunduda mõtestamatu.

Eesti Kaitseväe kiire areng üldiste muutustega kohanemiseks on kaasa toonud praeguse psühholoogiateenistuse tõsise mahajäämuse – teenistus peaks vastama ootustele, mida sellise töökorraldusega täita ei saa. Tänapäevase kaitseväe psühholoogiline teenindamine nõuab teenistuses olevate erialaspetsialistide eriti paindlikku ja maksimaalset rakendamist ning nende pideva enesearendamise tagamist – nii akadeemilises, kui praktilises perspektiivis. Praeguse struktuurilahenduse juures on sellist professionaalsuse tagamist keeruline saavutada – see on suuresti isikliku initsiatiivi ja ülemate heatahtlikkuse hooleks jäetud. Olukord on psühholoogidele spetsialistidena demotiveeriv ning kaitseväe seisukohalt ebaefektiivne. Väeüksustesse paigutatud psühholoogide tööülesanded ei ole defineeritud mitte kaitseväe, vaid selle väeosa kontekstis. See tekitab olukorra, kus ei psühholoog ega ka väeosa ei oma selget ülevaadet ametikoha ootustest ja rollist kaitseväe üldises funktsioonis. Lisaks ei võimalda praegune töömudel teenistusel, kui reguleerival ametkonnal võtta vastutust väeosades töötavate psühholoogide erialase kvalifikatsiooni tõstmise ja teenistusülesannete tõrgeteta täitmise eest.

Kuidas toime tuleme?

Sobiva lahenduse otsimisel oleme jõudnud psühholoogiateenistuse nõu projektipõhise rakendamise ettepanekuni ning oleme teinud ettepaneku **Kaitseväe Psühholoogiateenistuse** loomiseks kaitseväejuhataja administratsiooni (Lisa). Organisatsioonilises mõttes oleks tegemist nn lameda struktuuriga, kus kaitseväejuhatajale alluvale peapsühholoogile (teenistust koordineeriv funktsioon) on allutatud ainult teenistuse osakondade ülemad (tegevusvaldkonda koordineeriv funktsioon). Valdkonnad on ülesandepõhised ning nende juhtimisega kaasneb iseseisev arendamise kohustus. Selle vastutuse tõttu eeldab nende ametikohtade täitmine keskmisest paremat erialast haridust ja orienteerumist sõjaväelises süsteemis. Need inimesed peaksid olema kaadrikaitseväelased ja psühholoogia teaduskraadi (MSc, Phd) omanikud. Osakondades ülesandeid täitvad spetsialistid võivad olla tsiviiltaustaga ning –praksisega, kuid peavad olema läbinud vastava kaitseväeteenistuse eripärasid tutvustava kursuse. Töösuhe võib olla projektipõhine (ajas piiratud ülesanne nt analüüs või uurimus) või pikemaajaline (määramata kestvusega ülesanne nt nõustamine) vastava koostöölepingu alusel.

Lisa: EKV Psühholoogiateenistus

Kaitseväe Psühholoogiateenistus koondab kaitseväe teenistuses olevad nõustavad, koolitavad ja uurivad psühholoogid; garanteerib värvatud ja värvatavate spetsialistide vajaliku kvalifikatsiooni ning oskuste ja teadmiste pideva arendamise läbi erialaste koolituste ja treeningute.

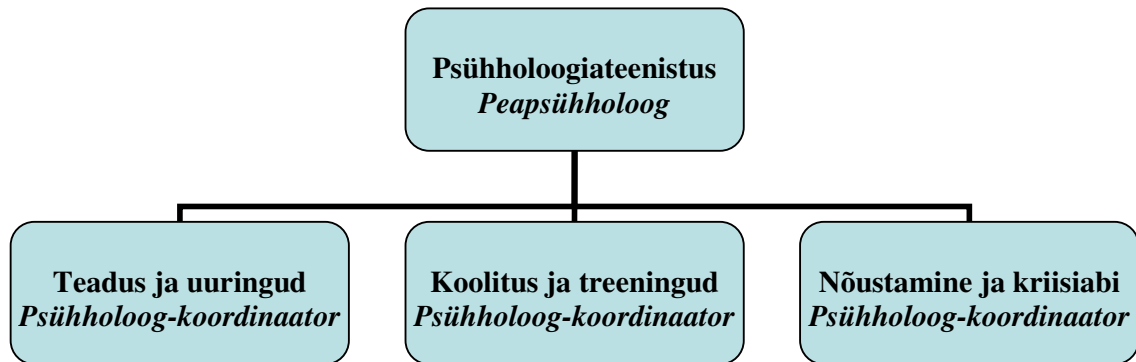
Eesmärk:

Teenistuse eesmärgiks on **EKV süsteemne ja stabiilne psühholoogiline teenindamine** kõikides selle väeliikides ja all-struktuurides kõrgeimal professionaalsel tasemel.

Missioon:

Erialase **teadus- ja arendustegevuse** viljade rakendamine kaitseväelaste psüühilise ja emotsionaalse heaolu ennetaval tagamisel läbi **preventsiooni**, psüühiliste kõrvalekallete ja traumajärgsete seisundite konsulteerimisel ja hindamisel läbi **interventsiooni** ning rehabiliteerimisel ja kohanemise toetamisel läbi **postventsiooni**.

Töömudel:

Teenistuse ülesanded:

- Kaitseväe psühholoogilise teenindamise vajaduste hindamine väliikide ja allstruktuuride lõikes
- Teadusdistsipliini tutvustamine ja arendamine Eestis järelkasvu tagamiseks ja koostööpartnerite võrgustiku loomiseks; loengute seeriad ülikoolides ning teadusasutustes
- Koostöövõimaluste kirjeldamine ja -realiseerimine kaitseväe kaplani- ja meditsiiniteenistusega
- Formuleerida teadusuuringute suunad ja organiseerida vastav tegevus
- Töötada välja kaitseväe vajadustele vastavad testid ning testimise protseduurid
- Erialaste õppematerjalide koostamine, erialaga seonduvate lõputööde juhendamine KVÜÕA-s ja tsiviilõppeasutustes
- Koolituse- ja treeningute süsteemi kirjeldamine ja rakendamine kõikides kaitseväe sisestes sihtgruppides
- Ülekaitseväeline (sh sõjalised operatsioonid) psühholoogilise nõustamise ja kriisireageerimise tagamine
- Osalemine erialastes rahvusvahelistes (NATO, PfP, MD) töögruppides
- Teaduskonverentside ja –seminaride (rahvusvahelised, siseriiklikud) korraldamine kaitseväes

Teenistuse roll Eesti Kaitseväes:

- Vastavate töögruppide ja muude (rahvusvaheliste) rakendusteaduslike uurimistulemuste kasutatavuse hindamine ja rakendamine EKV-s
- Struktuur, kuhu on koondunud informatsioon suudab vastata kiiresti kõikidele järelepärimistele ja koostööettepanekutele
- Tagatud on psühholoogilise teenuse ühtlane kvaliteet ja järjepidevus
- Tsentraliseeritud süsteem lubab vähese tööjõuressursiga rohkem korda saata

Tegevusprintsüübid:

- Tegevus toimub ülesandepõhisel printsüübil kolmes valdkonnas: teadus, koolitus, nõustamine
- Valdkonnad projektipõhiselt ühendatud (teadusuuringud rakendusse, tagasiside vajadustest aluseks uutele uuringutele)
- Vastutusvaldkonnad töötavad sünkroniseeritult, töötulemustest moodustub loogiline tervik
- Struktuur on paindlik ja võimeline reageerima kiiresti toimuvatele muutustele

Koostööpartnerid:

- Organisatsioonide ja üksikisikute tasandil kollegid Eestist ja välisriikidest
- Ülikoolid ja teadusasutused Eestist ja välisriikidest
- Tsiiviilspetsialistid psühhiaatriast ja sotsiaaltöö valdkonnast, EROK

Teenistuse struktuurielementide vastutused:

Peapsühholoog: kogu teenindamise kontseptsiooni loomine: vajaduste selgitamine ja nende reaalsed rahuldamise võimalused.

- Toimuvatele muutustele operatiivne reageerimine: toimimine nn informatsiooni keskusena. Eesmärgiks on osaleda NATO riigina Eesti panusega militaarpsühholoogia, kui teadusdistsipliini arengus ning analüüsida uurimistulemuste kasutamist meie armeesüsteemi hüvanguks.
- Koostöövõimaluste realiseerumine kaitseväge medikute ja kaplanitega. Ülesanded ja vastutusvaldkonnad, kokkupuutepunktid ja sünergia. Kuna kõigi nende teenistuste puhul on tegemist püüdega tagada kaitseväge inimressursi

psühholoogilist, füsioloogilist ja sotsiaalsel heaolu – nende tervist ja töövõimet, on oluline üksteist mitte dubleerida ning samas jälgida, et kaetud saaks võimalikult lai probleemide ulatus.

- Psühholoog-koordinaatorite vastutusvaldkondade sünkroniseerimine ja nende töötulemustest reaalselt toimiva terviku loomine. Osakondade töö (nii argipäev, kui üldisemad printsiibid) eesmärgid ja ülesanded peab olema korraldatud nii, et tegevuse resultaat moodustab loogilise terviku. Selleks on oluline tagada tõrgeteta infovahetus horisontaalsel ja vertikaalsel suunal teenistuse sees ja väljaspool .

Teadusuuringute osakond : vajadusele suunatud uurimuste süsteemi loomine. Teadusuuringud on kallid ja aeganõudvad ettevõtmised. Ratsionaalne on esitada enne küsimus – milline on vajadus ning tagada uuringutulemuste praktikasse rakendumine.

- Situatsiooni kirjeldamine, fikseerida praegune olukord. Millised spetsialiteetid mehitamist vajavad, millistele nõudmistele kandidaadid vastama peavad, ametite kompetentsid. Leida tuleb inimese omaduste ja tema õpi(-töö) tulemuste vahelised seosed ja välja arendada hinnangu andmiseks hädavajalik erialase arengu monitooringu süsteem.
- Testide väljatöötamine ja arendus. Psühholoogilised testid on spetsiifilised mõõtmisvahendid mingite kvaliteetide olemasolu või puudumise selgitamiseks. Seetõttu tuleb ka nende väljatöötamiseks teada, millised on need psühholoogilised kvaliteetid, mis ühel või teisel juhul sõjaväelist sooritust toetavad või pärsvivad. Mitmel põhjusel ei tohiks militaarsüsteemi jaoks toodetud testid olla ülikoolidest lihtsalt “tellimustöödena” hangitavad või tsiviilkasutusest üle võetavad. Need peaksid olema välja töötatud meie endi spetsialistide poolt kasutades vajadusel konsultante või konsultantide grupe Eesti ja välisriikide ülikoolidest.
- Praegustele vajadustele vastavate treeningu- ja koolitussuundade väljatöötamine ja teaduslik põhjendamine. Tagajärgi saab oodata ainult ühtlaselt ja süsteemselt koolituselt. Mahukaid koolituse- ja treeningstrateegiaid saab ellu viia üsna vähesel ressursiga juhul, kui tegevused on läbimõeldult planeeritud ja regulaarselt läbi viidud. Lisaks peab ka strateegiate enda kasutamise efektiivsus olema teaduslike meetoditega tõestatud.
- Teadusartiklid militaarpühholoogilistes ajakirjades. Kuigi Eesti on väike, on ta teadusmaastikul siiski üsna nähtav. Eesti Kaitseväes on juba piisavalt kogemusi,

mille põhjal uurimusi läbi viia ning tulemustest praktiliselt rakendatavaid järeldusi teha.

Väljaõppe osakond: süsteemse psühholoogilise väljaõppeplaani koostamine, haldamine, materjalide kaasajastamise ja kasutatavuse tagamine. Õppekavade kinnitamine väeliikide staapide tasandil

- Ühtse psühholoogilise koolituse õppematerjalide baasi loomine. Nii väeosad, kui koolitavad institutsioonid (KVÜÕA, Sõjakool, Lahingkool) vajavad vaimset tervist edendavaid, sotsiaalseid kompetentse arendavaid, hälbivat käitumist ennetavaid ja kõige selle olulisust põhjendavaid loenguid. Õppematerjalid tuleb koostada ja vastavad ained ajateenijate, palgasõdurite (missioonid, sõjaväepolitsei), ohvitseride ja allohvitseride õppekavadesse intergreerida. Koostada tuleb nii universaalsed (nt suitsiidipreventsioon, stressiga toimetulek), kui sihtgrupipetsiifilised (nt missioonieelne väljaõpe, NAK) programmid.
- Loengute ja treeningute läbiviimine (sh läbiviijate koolitus). Kaasatavate tsiviilspetsilistide (-lektorite) vajadus ja nende tutvustamine kaitseväeteenituse eripäradega. Osakonna ressursside maksimaalne kasutamine koolitades koolitajaid. Väeosades võiksid need regulaarsete loenguprogrammide osas olla nt kaplanid, väljaõppe- või personalispetsialistid. Eesmärgiga vältida regiooniti erinevalt jagunenud koolituste mahtu, viiakse läbi spetsiifilised loengute ja treeningute seeriad organiseeritult arvestades, et kõik (sihtgruppi kuuluvad) kaitseväge üksused neist osa saaksid.

Psühholoogilise nõustamise osakond: vajaduse jälgimine ja tegevuse korraldamine. Vastutuste hulka kuulub kriisireageerimise tagamine ning nõustamist reguleeriva dokumentatsiooni loomine.

- Töö üksustes. Nõustamise teenus peab hõlmama ajateenijate – kaadrisõdurite gruppi (sh pereliikmed), kaadriohvitseride – allohvitseride gruppi ning kadette ja õppureid. Osakonna ülesandeks on koostada nõustajate võrgustik, kes (kui enda ressursside ei piisa) vastavalt nendega sõlmitud koostöökokkulepetele tagavad vajadusel kvaliteetse teenuse olemasolu. Need inimesed saavad eraldi koolituse vastavate sihtgruppide spetsiifikast. Sellesse osakonda kuulub ka kliinilise psühholoogia valdkond, millel saab olema tihe side meditsiiniteenistusega (neuropsühholoogilised kõrvalekalded, -kahjustused, psüühika- ja käitumishäired).

- Kriisireageerimise rühm. Koostada rühma definitsioon ja kirjeldada ülesanded. Rühm peab koosnema 3-5 kriisitöö kogemuse ja väljaõppega spetsialistist, kes ei pea olema psühholoogiateenistusega igapäevaselt seotud, kuid olles pidevas valmisolekus. Töö vorm on operatiivne ehk rühm koondatakse ja saadetakse piirkonda/ kriisikoldeks vaid vajaduse tekkides. Osakonna ülesandeks on selle rühma organiseerimine ja nende regulaarse koolituse/ väljaõppe korraldamine.

Kokkuvõte

Erinevalt enamikest NATO, PFP ja MD riikidest (sh Balti riigid) puudub Eesti Kaitseväes ülekaitsevälise psühholoogilise teenindamise kontseptsioon ja realiseeriv struktuur. Kuigi on tõestatud vajadus ning tehtud ettepanekud, on meie jaoks osutunud ületamatuks leida ametkonnale sobiv asukoht üldises kaitseväe struktuuris.

Oleme harjunud selliseid asju vabandama enda vabariigi ja kaitseväe „noorusega”, kuid kas 15 aastat on ikka nii vähe? Esimene rahuvalve missioon läks välja 1995; Euroopa Liiduga liitusime 2003 ja NATO’ga 2004. Peapsühholoogi ametikoha loomine 1994 aastal peaks tähistama psühholoogiateenistuse idee sündi. Käesoleval 2007 aastal, on meil kaitseväes ette näidata 3 psühholoogi. Positiivne on see, et kõik meie 3 psühholoogi on tegusad ning üritavad endast anda mitte ametijuhendi vaid vajaduste järgi: üks tegeleb ajateenijate koolituse ja nõustamisega, teine kaadrisõdurite (missioonid) koolituse ja nõustamisega ning kolmas üritab Eestit rakendusteaduslikus mõttes rahvusvahelisel militaarpsühholoogia maastikul nähtavaks teha ning kahe eelmise tegevustest mingit kaitseväle vajadustele vastavat tervikut kujundada.

Kuid süsteemi puudumisel on oma hind – tänaseks on see kaasa toonud tõsised puudujäägid sellistest psühholoogilise teenindamisega seotud valdkondades nagu:

1. Kaitsevälaliste psüühilise seisundi hindamine ja sobivuse testimine
2. Ülekaitseväleline süsteemne psühholoogiline koolitus, õppematerjalide andmebaas
3. Tagatud nõustamisteenus kõikides väeliikides ja väeosades
4. Psühholoogide erialase pädevuse hindamise süsteem, teadmiste ja oskuse kaasaegsuse garantii

Lisaks neile vajakajäämistele on ilmnud, et tunneme puudust Kaitseministeeriumit, avalikkust ning kaitseväge ennast meie tegemistest ja arengust informeerivast struktuurist. Kui järelpärimine esitatakse isikule, kellel puudub vastav teave, ei saa järelpärija tõest informatsiooni ning luuakse realsusele mittevastav kuvand.

Samuti puudub terviklik, reaalsel teenistusel lasuv vastutus tegevuse ühtlase kvaliteedi ja kriisiolukordadele reageerimise eest – väeosadesse paigutatud kaks kaitseväge psühholoogi alluvad väeosale ning vastutavad vaid enda tööpiirkonna eest. Nii jääb ühest küljest suur osa teenistuse üldistest ülesannetest isikliku initsiatiivi hooleks ning teisest küljest väeosale tagamata teenuse kvaliteet ja jätkuvus (psühholoogi haigestumine, puhkus, lähetused). Positiivne on see, et tänaseni on väeosad meelsasti koostööd teinud ning hoolimata administratiivse regulatsiooni puudumisest toimib „psühholoogiateenistus” vähemalt reaalsuses. Nii hästi-halvasti, kui see hetkel võimalik on.